

עו"ד על הפרשה

פרשת השבוע, בחקתי, תשע"ה
גיליון מס' 26
עורך: אלישי בן-יצחק, עו"ד
עורכת לשונית: עינב פלק

"והעריך אותו הכהן על פי אשר תשיג יד הנדר"

נדרי הקדש וערכים

דוד נהיר*

אקדמות מילין

מצווה על הנודר לקיים נדרו, וכך פסק הרמב"ם:¹

הערכים הם נדר מכלל נדרי הקדש, שנאמר 'איש כי
יפליא נדר בערך נפשות לה' (ויקרא כז ב) לפיכך
חייבין עליהן משום "לא יחל דברו" (במדבר ל ג)
'לא תאחר' (דברים כג כב) ומשום "ככל היוצא
מפיו יעשה" (במדבר ל ג).

על כן נתחייב לקיים דבורו במה שהוא משתמש בו בדברי
שמים מכל מקום, כגון בהקדשות ובכל דברי הצדקות,
וביתר כל ענייני העולם.⁵

הערכה – על פי אשר תשיג ידו

ואולם אף שחלק מהותי של החובה לקיים את הנדר הוא
התשלום האחיד, ממשיכה התורה וקובעת כך:

ואם מָךְ הוא מערך והעמידו לפני הכהן והעריך אתו
הכהן על פי אשר תשיג יד הנדר יעריכנו הכהן.⁶

רש"י מסביר כי מדובר במצב שבו לנודר אין היכולת
שלם את הסכום הקבוע. או אז יש להעמיד לפני הכהן
את הנערך, והכהן יעריכו על פי יכולתו של הנודר. יוצא
אפוא כי לגישתו של רש"י אין הכהן מעריך את הנערך על
פי שוויו האמיתי, אלא על פי יכולתו של הנודר. על כך
מוסיף רש"י כי על הכהן לשקול, במכלול שיקוליו כיצד
להעריך את הנערך, גם את הצורך בהשאת הצרכים
הבסיסיים בידו של הנודר. ובלשונו של רש"י:

לפי מה שיש לו יסדרנו וישאיר לו כדי חייו מטה
כר וכסת וכלי אומנות אם היה חמר משאיר לו
חמורו.⁷

וקובעת התורה כי הנודר את ערכו או ערך אדם אחר
מחויב בתשלום קבוע ואחיד, הנחלק על פי מינו של האדם
ועל פי גילו,² וכן כי הבחינה של ערך האדם לעניין הנדרים
היא אובייקטיבית ואחידה.³

ספר החינוך מונה מצווה זו – "מצוות מעריך אדם שיתן
דמיו הקצובים בתורה"⁴ – ומסביר כי מצווה זו היא "לדון
בערכי האדם, כלומר מי שאמר ערכי עלי או ערך פלוני עלי
שיתן לכהן כפי הערך שאמר ולא פחות" (הדגשה שלי;
ד"נ). עוד מסביר ספר החינוך כי שורשה של המצווה
במעמדו של האדם כ"נפש חיה", כ"רוח ממללא", דהיינו
החובה על האדם לשמור את היוצא מפיו היא חלק מהותי
בהווייתו של האדם. וכך מציין ספר החינוך:

ותוהה "העמק דבר":⁸ אם בכל מקרה נעשית הערכת השווי
על פי יכולתו של הנודר, מדוע יש להעמיד את הנערך לפני
הכהן? תירוץ של "העמק דבר" הוא כי התורה קבעה שיש
להעמיד את הנערך לצורך אחר – כדי לבחון כי אכן הנערך
ראוי להעמדה ולפיכך יש לו שווי. אם אין הוא ראוי
להעמדה, אזי אין לו כל שווי. וכך דורש התלמוד:

* עו"ד דוד נהיר, יועץ בכיר למבקר המדינה ונציב תלונות הציבור

¹ משנה תורה, הלכות ערכים וחרמים, פרק א הלכה א.

² ויקרא כז, ג-ז.

³ וראו עוד; הרב נחשוני מסביר, על פי פירושו של האברבנאל, כי
הסיבה לקביעת ערכים אחידים ואובייקטיביים היא משום ש"התורה
לא רצתה להבדיל בין יהודי ליהודי... גם גנאי לו לאדם, שנפשו חלק
אלוקי ממעל, יהיה מוערך בהתאם לכוחו, לפי כוח עמלו ועבודתו.
הערכה כזו תגרום קנאת איש ברעהו. כדי להסיר מכשלות אלו קבעה
התורה ערך אחיד לכולם בין לעני ובין לעשיר, בין לחכם ובין לכסיל"
(יהודה נחשוני הגות בפרשיות התורה ב, 547 (1987)).

⁴ ספר החינוך, מצווה ש"ג.

⁵ שם, שם.

⁶ ויקרא כז ח.

⁷ וכך פוסק הרמב"ם במשנה תורה, הלכות ערכים וחרמים, פרק ג.

⁸ העמק דבר, ויקרא כז ח, ד"ה "והעמידו לפני הכהן".

כל שישנו בהעמדה ישנו בהערכה וכל שאינו בהעמדה אינו בהערכה.⁹

נימוק נוסף, ערכי, מובא בפירושו של הרלב"ג הכותב כך: אמנם אם יהיה עני יחסר מהערך שהוא לפי עניו, אבל זה יהיה בהעמדת הנערך לפני הכהן והיות הכהן מעריך אותו בזה האופן להורות כי מה שיפרע הוא הערך שנדר, כדי שלא יזלזלו האנשים בנדרים.¹⁰

יכולים לעמוד בתשלום החוב הפסוק, תוך מניעת הפיכתו של החייב לחסר יכולת ולנטל על החברה. סמוכה לתכלית זו התכלית הכללית שעניינה ההגנה החוקתית על כבוד האדם והחירות של החייב (ראו בהרחבה: רע"א 4905/98 גמזו נ' ישעיהו, פ"ד נה(3) 360, להלן: פרשת גמזו). ודוק: ההגנה על כבודו של החייב וחירותו אינה באה לידי ביטוי רק באמצעי קיום מינימליים אלא בשמירה על יכולתו הבסיסית לקיים את עצמו.

מפירושו של הרש"ר הירש עולה עוד כי יש הבחנה בין מידות שונות של עניות, אולם הדין שיש להותיר בידי החייב כדי מחייתו חל אף בעני בתחילת דלתו, ב"מך". בניגוד למך, מציין הרש"ר הירש, יש עניים אשר ידם כלל אינה משגת לשלם את חובם:

אילו נאמר כאן: ואם דל הוא ואין ידו משגת (כדלעיל י"ד, כ"א), או: ואם לא תגיע ידו, או: ואם לא תשיג ידו (כדלעיל ה, ז; י"א) – היה מדובר כאן בחוסר אפשרות מוחלט.¹⁵

אף הבחנה זו עולה בקנה אחד עם הדין הישראלי, המכיר בכך שלעתים מגיע החייב לסף עוני שבו אין עוד תועלת בהמשך הליכי הגבייה, ובמצב כזה מאפשר המחוקק לחייב להיכנס להליך של פשיטת רגל.¹⁶ במסגרת זו מוסמך בית המשפט אף לקבוע "הנחה" ולפטור את החייב מיתרת חובו. עם זאת קבע המחוקק כי יש חובות שאי אפשר לקבל מהם הפטר, וכן יש חובות שעל החייב לשלם במלואם למרות מצבו – חובות הדין קדימה.¹⁷ עם החובות בדין קדימה מנויים גם חובות לאוצר המדינה.¹⁸

סוף דבר

אם כגישת רש"י כי הכוהן מוסמך לקבוע שווי מותאם לנערך על פי יכולתו של הנודר, ואם כגישתו של הרש"ר הירש כי אף בנדר ניתנה לכוהן הסמכות ליתן "הנחה", נראה כי הדין העברי אינו מקנה מעמד ייחודי לחובות לאוצר המדינה (נדרי הקדש), והפחתת החוב חלה גם ביחס אליהם.

דהיינו, להעמדת הנערך לפני הכוהן יש טעם חינוכי-ערכי; כדי למנוע מאנשים לזלזל במוצא פיהם, נקבע כי בכל מקרה חובתו של הנודר לשלם את מלוא נדרו, אולם קביעת שווי הנדר נתון לשינוי על פי מצבו הכלכלי ועל פי קביעתו של הכוהן.

יוצא אפוא כי על הנודר לשלם את מלוא נדרו – את מלוא ערכו של הנערך – אם לפי קביעת התורה לערכים הקבועים והאחידים ואם לפי קביעתו של הכוהן המוסמך להפחית את ערכו של הנערך על פי יכולתו של הנודר.

יצוין כי דיוק בפירושו של הרש"ר הירש מעלה כי ייתכן שאין הוא הולך בדרכו של רש"י. לפי פירושו של הרש"ר הירש אכן יש להעמיד את הנערך לפני הכוהן, אולם הכוהן אינו מעריך את הנערך לפי יכולתו של הנודר אלא קובע "את הערך המשתלם".¹¹ בהמשך מסביר הרש"ר הירש שה"מך" הוא אדם שאילו מכר את כל רכושו היה ביכולתו לפרוע את חובו – לשלם את נדרו. גם במצב כזה מציין הרש"ר הירש כי "אל לו לעשות כן; אלא יש לתת לו הנחה על פי הכהן". כאמור, לגישת רש"י נקבע למעשה ערך מותאם לנערך על פי יכולתו של הנודר, אולם ייתכן שלגישת הרש"ר הירש אין מדובר בקביעת ערך מותאם אלא במתן הנחה ביחס לערך המשתלם ולא ביחס לשווי הנערך.

בין כך ובין כך, העיקרון של הותרת נכסים הנדרשים לקיום בסיסי בידי החייב בא לידי ביטוי גם בדין הישראלי, וחוק ההוצאה לפועל, תשכ"ז-1967¹² קובע כי יש נכסים שאי אפשר לעקלם במסגרת הליכי גבייה נגד חייב. כפי שעולה מלשון החוק, הנכסים שאי אפשר לעקל הם הכנסות בגובה הדרוש למחיה וכן פריטים אישיים ונכסים הנדרשים לחייב לצורך פרנסתו.¹³

יישום עיקרון זה, כחלק מהתפיסה החוקתית של כבוד האדם וחירותו, נדון בדברי הנשיא ברק בפס"ד אלוני¹⁴ שצייך כך:

חוק ההוצאה לפועל, התשכ"ז-1967, החל על העניין שבפנינו, משקף איזון בין שתי תכליות עיקריות: האחת, גביה מהירה ויעילה של החוב... השניה, הגנה על החייבים אשר לאור מצבם הכלכלי אינם

¹⁵ ראו ה"ש 11 לעיל.

¹⁶ ראו פקודת פשיטת הרגל [נוסח חדש], תש"ם-1980 (פורסמה בדיני מדינת ישראל [נוסח חדש] מס' 34 מיום 9.9.1980, עמ' 639).

¹⁷ סעיף 354 לפקודת פשט"ר.

¹⁸ בספרות נמתחה ביקורת על מתן העדיפות לאוצר המדינה בהליכי חדלות פירעון, ונטען כי היא "מעמידה את נושיו של החייב חדל הפרעון בחזקת ערבים לחיוביו במס. מה שנבצר ממנו לשלם ייגרע מכיסם", וכן כי "שיטה זו מביאה את סיכון האינסולבנטיות לפיתחו של הנושה האינדיבידואלי" (ראו אוריאל פרוקצ'יה "דיני בטוחות לפי פקודת המיסים (גביה)" משפטים 195; להרחבה ראו אירית חביב סגל דיני חברות (מהדורה שנייה, פרק א, פסקה 1, 2007).

⁹ בבלי, ערכין ד, ע"א.

¹⁰ רלב"ג על התורה, ויקרא כז ח, ד"ה "ואם מך הוא מערך והעמידו לפני הכהן".

¹¹ רש"ר הירש על התורה, ויקרא כז ח, ד"ה "והעריך אותו הכהן".

¹² ס"ח תשכ"ז מס' 507 מיום 14.8.1967, עמ' 116.

¹³ סעיף 22 לחוק הוצ"פ; סעיף 50 לחוק הוצ"פ.

¹⁴ ע"א 3553/00 יששכר אלוני נ' נגד טל מכוני תערוכת בע"מ (פורסם במאגרים, 24.3.2003).